

MIKLYA LUZSÁNYI
MÓNICA

Harangozó Imrével

Szent László keresztfiai

Harangozó Imre az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfőiskola alapítója, avatott magyarságtudató, aki több mint huszonöt éve járja Erdély kies tájait, s a kalászszedeketők kitartásával gyűjtögeti össze mindazt, ami a népi szakralitásból ránk maradt. Szíve közepe Moldova, ott is a csángók, akik közül sokaknak nemcsak imádságai, énekei, hanem gondolkodásmódja s világlátása is tükrözi azt az archaikus rendet, amelyben a magyarság hosszú évszázadokon keresztül élt.

Számunkra Moldova egészen különös világ, ahol magyarnak vallja magát sokszor az is, aki egy szót sem ért nyelviünkön. Hogyan határozzák meg saját nemzetiségüket a csángók?

A moldvai magyarok túlnyomó része akkor telepedett jelenlegi lakhelyére, amikor még a mai fogalmaink szerinti nemzet tudat nem létezett. Identitástudatuk tehát nem azonos a Kárpát-medencei magyarok önazonosság-képével.

Önmeghatározásuk elsősorban a valláshoz tapad, hiszen anyanyelvükön túl ez különböztette meg őket legmarkánsabban a keleti rítust követő románságtól. Sok helyütt megfigyelhető, hogy azokat a római katolikus falvakat, ahol már rég nem beszélnek a magyart, a szomszédos román települések lakói „*unguri*”-ként, tehát magyar-ként emlegetik. Ezek a magyar eredetű, de mára már román nyelvű csángók önmagukat „*katolikus nemzetiségű*”-ként határozzák meg, s ügyet sem vetnek arra, hogy a katolikus mivolt nem nemzethez, hanem vallási közösséghez való tartozást takar.

A magyarul generációk óta nem beszélő csángók között milyen jelek utalnak a magyar eredetre?

Moldva római katolikus vallású népe körében a magyarsághoz tartozás utolsó tanújeleinek egyike a magyar szentek tisztelete vagy annak nyomai, töredékei. A jászvásári (Iasi-i) egyházmegye területén valaha négy templomban tisztelték Szent István magyar királyt az oltáron (Kickófalva, Magyarfalva, Pusztina, Szőlőhegy).

A vránca megyei Vizántán Szent László volt a templom védőszentje. Ebben az egyik legelzárta moldvai magyar településen már az öregek se tudnak sokkal többet annál Szent Lászlóról, hogy magyar király és régi templomuk védőszentje volt. A közösség emlékezete megőrzött azonban egy nagyon szép szöveget, egy vízvető imát, amelyben megjelenik Szent István patrónusi képe.

„E Szent Están imát fogtam egy matusámtól. Egy matusámtól, testvér vót a –zén édesapámval. Amikor hallom, éjj közepén, hogy sír vala egy gyermek, akkor kezdem el az ágyból, ha aluszok es... S mondom, hogy hallgatnak el...

Elmentem a Szent Están templomába,
Megtalálkoztam e három leányval,
Egy kékszemű,
Egy veres szemű,
Egy sárig szemű,
Ezekből, amelyik megigízte,
Ennek azt a gyermeket,
Vaj ember, asszony, fiú,
Ki, hogy mondják a nevit...
Mett meg meg kell mondjam...
No az Isten terhessze el minden betegségit,
Se mosson le minden igízetet róla,
Mint mikor a Jordán viziből megmosódott.
A kereszteletkor.

Amikor végzettem a vizet vetem bé a szobába, hogy mondjam egy olyan tiszta helyre, hol nem jár senki, hogy ne járjunk lábunkkal rája. Aztán fordítom fel a kannát, szájával lefelé... S aztán vetem a keresztet, s kész van." (Mórus Miklósné Sándru Ilona, szül.: 1930. Gyűjtés: 1999. július 20. Harangozó Imre gyűjtése.)

Mára csupán egyetlen moldvai településen, Pusztinában találhatjuk meg Szent Istvánt az oltárképen. A másik három falu templomát más védőszent oltalmába ajánlotta az egyházi vezetés, s olyan patrónust választottak, aki nem hordozza közvetlenül a magyar eredet emlékét. Ám az szembetűnő, hogy az új templompatrónus minden esetben a vallásos magyar lélekhez közel álló szent. Valószínűleg ez kellett ahhoz, hogy a közösség elfogadja templomának új védőszentjét és a templombúcsú új napját.

Hogyan, miben őrizték meg a csángók a magyarság ősi szokásrendjét, gondolkodásmódját?

Talán jobb, ha erre nem én válaszolok, hanem idézek egy gyűjtést. Balán Istók Jánosné, született Buláj Rózsa Külsőrekecsényben beszélt nekem egyszer Jézusról ekképpen:

„A Tátos Pap hagyta, hogy ezer telik s ezer nem!

S azok semmiképpen nem törölődnek el e Tátos Papnak a szavai!

Úgy mondta János páter Klézsébe, annak e főzögetőjének, aki a –zédesapókámnak a –zédesanyja vót. A Tátos Pap Jézus, Mennybe van menve! Úgy mondotta a –za páter: a Tátos Pap Jézus, mellik fölment mennybe, s aztán mikor még eljő aztán, hogy megtörvényezzen münköt! Még eljő! Addig elé kell ügyekezünk magunk, ne csaljon meg e világ! Ne csaljon meg e világ a bűnökkel, adika, úgy kéne, hogy vele legyünk!

Vegye számát maga, mett látom ügyesen beszél, hogy most éppen mint mondta annak a –zöreg fejér népnek nagymáminak, mett úgy mondják mások, hogy mondják a gyermekeik a gyermekeiknek, adika nekünk! Hogy mutálódjon a beszéd, mint én most magának elmondom, maga elmondja otthon a fehérnépnek, gyermekeinek, mutálódik a beszéd. Hogy mikor e lesz sokképen erős nehezségbe leszünk. (...)

Ezer telik s ezer nem. Ideközeledett! Öreg fehérnép vagyok! A –ze, hogy monddják Tátos Papnak mondták Jézust. Úgy mondták e vének.” (Balán Istók Jánosné Buláj Rózsa szül.: 1919. Gyűjtés: 1998. június 19. Harangozó Imre gyűjtése.)

Hogyan tükröződik ez a világlátás a vallásosságukban?

A szentmise az ősi keresztény felfogás szerint az ég és föld találkozására, időn kívüli lét. Ahogyan a világ minden teremtett létezője kettős természetű, mint a sötétség és a világosság, a száraz és a nedves, a férfi és a nő, a szentmise is két részből áll, az ige liturgiájából és az áldozat bemutatásának, az Eucharisztia ünneplésének liturgiájából. A szakrális idő változása, a kozmikus lét aktuális üzenete az ige liturgiájában kap teret. A szentek ünnepei, a szent idők változásai az év éppen érvényes testi és lelki tennivalóra figyelmeztetik a halandót.

Az áldozat bemutatása még ennél is nagyobb teret és időt idéz meg. Ez a misztérium, melyet az ősi szentségi ének tanúsága szerint elménkkal nem, csak hitünkkel foghatunk meg, két csodálatos növény felhasználásával válik eleven valósággá. A szőlő és a gabona valósággal átlényegül, titokzatos módon Krisztussá válik, illetve inkább maga a Teremtő oldódik fel, lényegül át a növények által szimbolizált jelentéstartalommá.

Az elvetett gabonaszem a földbe hullva elpusztul, hogy új, megsokszorozódott élet szülessen belőle, a szőlő halála árán új élet, szomjat oltó, lelket vidámító borrá váljék. Ezek a növények már az ősi mitológiákban naphősökhöz kapcsolódtak, olyanokhoz, akik önfeláldozásuk, haláluk árán mentették meg a földi világot. Ilyen volt például Ozirisz, akinek a gabona a jelképe.

A szőlő és a gabonaszem már pusztán létével is a kereszténység szeretettanítását, az áldozatot állítják elénk, nem csoda hát, ha Jézus így szól: „*Én vagyok az igazi szőlőtő, Atyám pedig a szőlőműves*” (Jn 15,1). De az utolsó vacsorán elhangzott szavait is idézhetjük: „*Aztán fogta a kenyeret, hálát adott, megtörte, és odaadta nekik ezekkel a szavakkal: Ez az én testem, mely értetek adatik*” (Lk 22,19).

Jézus rendelésére, az Ő példáját követve teszi a pap az ősi rítust. Fölkent keze nyomán, a Lélek vezette szavak hatására a föld terméséből és az emberi munka gyümölcséből a Teremtő titokzatos jelenvalósága származik. Ég és föld szüzi násza ez, Jézus a vőlegény, menyasszonya pedig az egyház, s annak képviselőjében az éppen jelenlévő közösség. A közösség, amely meghallotta a csendes hívó szót, s eljött, hogy találkozzék a vőlegénnyel, aki a szenvedés és halál jegyeivel ékesítette magát a menyegzőre. Aki a föltámadás fényes korpuszát előlegezte meg tanítványainak, ama utolsó, menyegzős vacsorán, azzal a keményen parancsoló, ugyanakkor szelíden kérő szóval: „*Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!*”

A kenyér anyaga a búza, a szentségtartóé pedig arany. Mindkettő őrzi az áldott Nap fényét. A búza mint a teremtett eleven világ képviselője, Jézus valóságos testévé válik. A holt anyag, a

Nap fémmé keményedett fénye, itt csak másodlagos szerepet kap, jelezve, hogy a szerves világ, Isten gondviselése folytán magasabb rendű a szervetlen létezőknél, ha azok mégoly tündöklők és szépek is, mint az arany. Mégis, a fény fémének jelen kell lennie a nagy átváltozásnál. Így teljes a világ, így érvényesül maradéktalanul Isten dialektikája.

A pap mozgása a Nap három jeles fordulatát, a kelést, a delelést és a napnyugtát, vagy ahogy a székelyek és a moldvai magyarok mondják: a napszentületet jelzi. A régen a szentmise bemutatásának időpontja valóságosan is egybeesett a Nap kelésével. Dávid Katalin jeles művészettörténész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzora mondta el egyik előadásában, hogy valamikor a '70-es évek elején, Bálint Sándor boldogemlékű néprajzkutatóval járták a szegedi tanyavilágot. Az egyik tanyában, egy idős parasztasszony szobájában szépen faragott, parasztbarokk Madonna-szobrocskát találtak. Az öregasszony arra a kérdésre, kit ábrázol a szobor így felelt: „A Napúrfi anyját.” A régi magyarok Napúrfa, az egész világ Jézus Krisztusa áll előttünk az oltár fölött lebegve. A teremtett Nap és az Örök Nap együttes megidézőjeként, midőn a csodálatos megtestesülés szemtanúi zengőn énekelik: „Szép kelet, szép Nap! nincs benned homály, / Mert az örök Nap benned a király.” (Hozsanna! Római Katolikus Népénekár, 39.)

Hogyan illeszkedik bele ebbe a rendbe a csángók erős Mária-kultusza?

A bor folyadék, kitölti a rendelkezésére álló teret. Ez a tér a kehely öble, a bemutatás és átváltozás helye. Ahogyan a csöppnyi búzakenyér az Úr testévé vált, úgy lesz a borból, az aranyló, tiszta nedűből az Ó Szent Vére. A kenyér fehér, de fény veszi körül, árnyék nélküli, tiszta, a Nap ragyogása. Az aranyló bor azonban belül van, a kehely mélyén, az éjszaka megidézőjeként. A kehely a Hold, a Babba Mária anyaöle. Az Istenszülő Szűz égi képe népünk analógiás gondolkodásában. Kelyhéből élet fakad, a szemlélődő idegen számára észrevehetetlen változás. S itt is, a felajánlás évezredek mozdulataiban fölsejlik az éjszaka három jeles sarokpontja is: az este, az éjfél és a hajnal, melynek égi jelzőjét, az Esthajnalcsillagot magyar népünk Szűz Mária égi képmásaként tiszteli.

Hol van a helye az embernek ebben a kozmikus világrendben?

Talán ezen a téren tanulhatunk legtöbbet ősinktől, akik a világ minden teremtményében a teremtő Isten kezének lenyomatát fedezték föl. Akik nem uralni, legyőzni, megsemmisíteni akarták a világot, hanem testvérként élni minden teremtménnyel. Otthon voltak a világban, mert tudták azt is, hogy nem ez a föld a végleges hazánk. Miben bíztak, miben reménykedtek kiszolgáltatva a természet vad erejének?

Melyek a csángók legfontosabb búcsújáró ünnepei és kegyhelyei?

A déli-csángók és a moldvai székely közösségek legfontosabb kegyhelye Csíksomlyó, de természetesen járnak a környező települések templombúcsúira is. 1920 után elindultak a távoli, ám lé-

lekben hozzájuk közel álló Máriaradnára is, ahol a Kisasszony-napi (szeptember 8.) búcsúban szép számmal megjelennek. Érdekes, hogy ide a Somlyóra nem járó északi települések, például Szabófalva és Kelgyest hívő népe is rendszeresen elzarándokol. Meg kell még említeni a bukovinai lengyelek jeles kegyhelyét: Kácsikát, ahol az utóbbi években a nagy, Nagyboldogasszony napi búcsúban (augusztus 15.) már magyar misét is hallgathatnak a moldvai magyarok is.

Köthetők-e csodák Csík-somlyóhoz?

Most beszélhetnék csodás gyógyulásokról, személyes tanúként szólhatnék foganatos kinyilatkoztatásról, de nem teszem. Csík-somlyó maga a csoda. Pünkösdi búcsúja úgy a legmagyarabb ünnepünk, hogy egyben a legegységesebb is. A hazánkat pusztító erők embertelenségei közepette jelentette, s jelenti máig a magyar lét megújítását esztendőről esztendőre. Emiatt is érzik szükségét protestáns testvéreink, de még a vallásilag közömbösök is, hogy részt vegyenek e nagy találkozón.

Ez az ünnep persze eredendően a székelyeké és a csángóké. Amikor sorra megérkeznek a keresztaljak, Gál Péterrel — a Szent László királyunk alakjához köthető hagyományaink jeles kutatójával — együtt mondhatjuk, hogy Szent László mitikus hadinépe vonul fel, sőt, Szent László keresztfitiai, hiszen a népi emlékezet szerint a csángó nevet ő adja csengettyűs lovú követőinek.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

A Vigilia/Esszék sorozatban megjelent kiadványok:

Balassa Péter: <i>Az egyszerűség útjai, sötétben</i>	1.300,-
Máthé Andrea: <i>Útvesztőben</i>	1.100,-
Beney Zsuzsa: <i>Möbius-szalag</i>	1.500,-
Visky András: <i>A különbözőség vidékén</i>	1.600,-
Rochlitz Kyra: <i>Válaszúton</i>	1.500,-
Selyem Zsuzsa: <i>Fehérek közt</i>	1.600,-
Borbély Szilárd: <i>Egy gyilkosság mellékszálai</i>	1.700,-

Előkészületben:

Varga Mátyás: *Szegény művészet* című esszékötete

A kiadványok megvásárolhatók vagy megrendelhetők a Vigilia Kiadóhivatalban:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444; E-mail: vigilia@vigilia.hu